

سال نهم / پاییز ۱۳۹۹

بررسی کارکردها و تأثیرات رسانه‌های نوین بر معنا و کنش جنبش‌های اجتماعی جدید

- ایوب نیکونهاد^۱
- محمد جواد فتیحی^۲

DOR: [20.1001.1.38552322.1399.9.36.6.4](https://doi.org/10.1001.1.38552322.1399.9.36.6.4)

چکیده

در عصر جدید سیاست ورزی، مؤلفه‌های فرهنگ و شهروندی متأثر از رسانه‌های نوین، نقش برجسته‌ای در ظهور رویدادها ایفا می‌کنند. پارادایم‌های سنتی عمدتاً دولت‌ها را کنشگران اصلی در عرصه روابط بین ملت‌ها قلمداد می‌کردند، ولی در دوران جدید و در پارادایم سیاست فرهنگی، به مدد ابزار رسانه، شهروندان خود به تنهایی به‌مثابه یک کنشگر فعال در تمامی مسائل روزمره در عرصه‌های ملی و جهانی عمل می‌کنند. مبانی نظری و عملی پارادایم فرهنگ‌باوری به‌گونه‌ای است که کارکرد رسانه‌های جمعی بیش از هر دوره‌ای در طول تاریخ پیدایش آن‌ها، متحول شده است. در این پارادایم، سیاست فرهنگی کردارهای دلالت‌گری است که از طریق آن‌ها هویت‌ها، روابط و قواعد اجتماعی، تقویت، دگردیستی و یا بازتعریف می‌شوند. پژوهش حاضر با استفاده از روش اسنادی- کتابخانه‌ای درصدد پاسخ به این سؤال است که تأثیرات فرهنگی رسانه‌های نوین بر معنا و کنش جنبش‌های اجتماعی جدید کدام‌اند؟ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که رسانه‌ها در عصر پارادایم سیاست فرهنگی، ضمن تغییر و ایجاد چرخش در مبانی معرفتی شهروندان، موضوعات عام و جهان‌شمول را به‌عنوان اولویت‌های اصلی مطرح ساخته و با تمرکززدایی از قدرت و تأثیرگذاری فزاینده بر نحوه عملکرد نظام سیاسی و نخبگان تصمیم‌ساز، نقش شهروندان را در صحنه‌های سیاسی و اجتماعی برجسته‌تر کرده‌اند.

واژگان کلیدی: پارادایم سیاست فرهنگی، جنبش‌های اجتماعی، رسانه‌ها، افکار عمومی.

---

^۱ ایوب نیکونهاد دانشجوی دوره دکتری آینده پژوهی مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی دانشگاه شاهد تهران
anikunahad@gmail.com

^۲ دانشجوی دوره دکتری آینده پژوهی مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی دانشگاه شاهد تهران
f.mjavad@yahoo.com

مقدمه

از دیرباز وسایل ارتباطی زیادی برای تماس بین فردی و اجتماعی در جوامع بشری استفاده شده است که تعدادی از آن‌ها همانند زبان در زمره ابزارهای طبیعی و تعدادی دیگر همانند علامات، نشانه‌ها و نمادهای گوناگون (صدای طبل، مشعل یا دود) جنبه قراردادی دارند. امروزه وسایل ارتباطی پهنه وسیع‌تری را به لحاظ مفهومی و عملیاتی در عرصه زیست انسانی، بافتارهای فرهنگی و ساختارهای اجتماعی در برمی‌گیرند. در چنین شرایطی مسئله‌ای که بیش‌ازپیش اهمیت دارد، رسانه‌ها و حیطة فعالیت، تأثیرگذاری و کار ویژه‌های فرهنگی، علمی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی آن‌هاست. رسانه امروزه اصطلاحی است که شامل طیف وسیعی از وسایل ارتباطی مدرن چون تلویزیون، سینما، ویدئو، رادیو، عکس، آگهی‌ها، روزنامه‌ها و مجلات، موسیقی ضبط‌شده، بازی‌های کامپیوتری و اینترنت است. بسیاری از این‌ها، اغلب مجموعه رسانه نامیده می‌شوند که نشان‌دهنده اثرگذاری و دسترسی آن‌ها به مخاطبان کثیری است (Buckingham, 2003:1). در ابتدا فعالیت و کارکرد رسانه‌ها بیشتر معطوف به حوزه اطلاع‌رسانی و برقراری ارتباطات میان دولت‌ها و ارسال و دریافت پیغام‌های رسمی بود، ولی با گذشت زمان، رسانه از وسایل ارتباط انسان با انسان فراتر رفته و به ارتباط انسان با ابزارهای مصنوعی نیز گسترش یافته است. از این نظرگاه به تدریج و تحت تأثیر تغییر پارادایم‌های علمی، نیازهای انسان و وقوع رخداد‌های جدید، کار ویژه، عملکرد و نوع این وسایل دچار دگردیسی تمام‌عیاری شد. این مسئله منجر به پدیدار شدن شرایطی شد که امروزه در عرصه سیاست جهانی از آن تحت عنوان پارادایم سیاست فرهنگی یاد می‌شود. از سوی دیگر یکی از وجوه ثابت و غیرقابل برکندن از فضای سیاسی و زیستمان انسان، حرکت‌های خودجوش یا سازمان‌یافته در عرصه اجتماعی است. این مسئله در دوران کنونی یکی از دغدغه‌های اصلی نخبگان سیاسی و سیاستگذاران است. جنبش‌های اجتماعی تحت تأثیر مسائل مختلفی مانند فقر، تضاد، وضعیت نا به سامان اقتصادی، سیاسی، استبداد داخلی شکل می‌گیرند. به واسطه اینکه برخی رهبران و اقشار از شکل‌گیری و خیزش جنبش‌های منتفع می‌شوند، لذا سعی می‌کنند از ابزارهای مختلفی که قابلیت دسترس‌پذیری داشته باشند و تسهیل‌کننده حرکت جنبش‌ها باشد برای سوق‌دهی روند تحولات به سمت منابع مطلوب خود بهره بگیرند. رسانه‌ها با توجه به گسترش فزاینده وسایل الکترونیکی ارتباطی نظیر موبایل و شبکه‌های اجتماعی که در کمترین زمان ممکن و با صرف هزینه اندک در اختیار کاربران قرار می‌گیرند به‌صورت لحظه‌ای موازی با

زیست بشریت هستند. زیست انسانی نیز با رسانه عجین شده است و با ذهن باز و مستعد، پذیرای خط فکری، القائات و دیدگاه‌های ارزشی، جهت‌دار و غالباً منفعتی غول‌های رسانه‌ای هستند؛ بنابراین بررسی نقش و جایگاه این رسانه‌ها، به‌ویژه رسانه‌های نوین، در پارادایم سیاست فرهنگی، بر شکل‌گیری و گسترش جنبش‌های اجتماعی جدید، هدف اصلی این پژوهش را به خود اختصاص می‌دهد. لذا این سؤال مطرح می‌شود که تأثیرات فرهنگی رسانه‌های نوین بر معنا و کنش جنبش‌های اجتماعی جدید کدام‌اند؟

روش پژوهش به کار گرفته‌شده از نوع کیفی و به‌صورت توصیفی-تحلیلی است. داده‌های پژوهش نیز با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای و با استفاده از ابزار فیش‌برداری گردآوری شده و سپس مورد مذاقه قرار گرفته‌اند.

تمهیدات نظری و مفهومی

سیاست فرهنگی

یکی از مشخصه‌های برجسته‌ی جامعه‌شناسی جدید، تغییر پارادایمی^۱ است که عموماً از آن تحت عنوان چرخش پسامدرن^۲ تعبیر می‌شود. چرخش پسامدرن اصطلاحی بود که عمدتاً به دنبال وقوع جنبش‌های اجتماعی و دانشجویی نوظهور در طول دهه ۱۹۶۰ در کشور فرانسه مطرح شد که در طی آن دانشجویان و کارگران به‌عنوان عناصر اصلی جنبش‌های دانشجویی مه ۱۹۶۸، دانشگاه‌ها، کارخانه‌ها و ادارات را اشغال کرده و عملاً دولت فرانسه را فلج نمودند. هدف اصلی این جنبش‌ها ترسیم شیوه‌های جدید زندگی و بحث در مورد چگونگی پایان بخشیدن به انطباق با نظام بود که در شعارهایی نظیر «واقع‌گرا باشید و غیرممکن را طلب کنید»^۳، تجلی می‌یافت (نش، ۱۳۹۴: ۲۱). پارادایم نوظهور سیاست فرهنگی عمدتاً تحت تأثیر پدیده جهانی‌شدن قرار دارد که علاوه بر کاهش قدرت دولت - ملت‌ها^۴ شاهد چندپارگی و متکثر شدن ارزش‌ها و شیوه‌های زندگی، رشد رسانه‌های جمعی و مصرف‌گرایی و زوال مشاغل و جوامع باثبات هستیم که جملگی حکایت از آن دارد که شکل و محتوای سیاست تحت تأثیر این چرخش پارادایمی تغییر یافته و فرصت‌های جدیدی جهت بررسی مجدد و بازتعریف

1 Paradigm Shift

2 Postmodern Turn

3 Be Realistic – Demand The Impossible

4 Nation States

موضوعات کلیدی قدرت و سیاست فراهم گردیده است. در تعریف سیاست فرهنگی^۱ از نظر لاکلاو و موفه^۲ ضمن پذیرش معانی فرهنگ در وسیع‌ترین معنای ممکن، آن را به‌عنوان یک نظام دلالت‌گر در نظر گرفته که از طریق آن، لزوماً همراه با ابزارهای دیگر، یک نظم جدید زاده شده، بازتولید می‌شود و نهایتاً تجربه و بررسی می‌شود. در واقع، در این تعریف فرهنگ به‌مثابه آثار و کردارهای متفکران و به‌ویژه فعالیت هنری، فرهنگ عامیانه و رسانه‌ای در نظر گرفته شده است (Williams, 1976:80). از نظر لاکلاو و موفه، «هر چیزی فرهنگی است»^۳ و از آنجاکه خود واقعیت اجتماعی از سنخ گفتمان است، بنابراین همواره نظم اجتماعی از طریق فرهنگ ساخته و بازتولید شده است. در عصر پسامدرنیته، دامنه شمول تغییرات فرهنگی به‌مراتب از سایر ادوار گسترده‌تر بوده و این تغییرات به یک صورت‌بندی خاص اجتماعی شکل داده است.

در توضیح مبانی گفتمان سیاست فرهنگی، باید گفت که در ضدیت با معرفت‌شناسی، سیاست فرهنگی نسبت به بنیادهای قطعی حقیقت و ارزش بدبین بوده و به‌جای بررسی صدق گزاره‌ها^۴ به دنبال نحوه‌ی ساخته‌شدن دعاوی و پیوند یافتن آن دعاوی با چگونگی اعمال قدرت است. در نظریه بی‌نهایتی معنا، اگرچه برخی بر سیال و مبهم بودن معانی تأکید دارند، ولی بر این عقیده هم نیستند که همه‌چیز بی‌بنیان^۵ و هرج‌ومرج‌گونه^۶ است و از این منظر، کار سیاست فرهنگی همین باثبات سازی نسبی^۷ است. در مبحث مرکزیت زدایی از جامعه، طرفداران سیاست فرهنگی معتقدند که ساختارهای اجتماعی طی فرآیندهایی که در مکان و فضا صورت می‌گیرند، ساخته می‌شوند و به‌گونه‌ای علی تعیین نمی‌شوند. هیچ نهاد مرکزی و هیچ معنایی وجود ندارد که جنبه‌های مختلف زندگی اجتماعی در موضعی ثابت حول آن سازمان یابند؛ بنابراین جامعه را باید مرکب از ساختارهایی محلی تلقی کرد که در تعامل مستقیم با یکدیگر تثبیت می‌شوند؛ ولی همواره مستعد فروپاشی و تغییر هستند (نش، ۱۳۹۴: ۵۶-۵۱). در مبنای جوهر ستیزی پارادایم سیاست فرهنگی هویت‌ها و ساختارها پدیده‌هایی تلقی می‌شوند که در زمینه اجتماعی خاصی ساخته‌شده و وابسته به شرایط تاریخی به‌خصوصی هستند؛ همچنان که فوکو معتقد است که هویت‌ها یک «حقیقت مسلم زندگی»^۸ نیستند که جامعه باید آن را اداره کند، بلکه آن‌ها در ظرف جامعه ساخته‌شده و به شرایط تاریخی خاصی

1 Cultural Policy

2 Ernesto Laclau And Chantal Mouffe

3 Everything Is Cultural

4 The Truth Of Propositions

5 Without Foundation

6 Chaos

7 Relative Stabilization

8 -The Real Truths Of Life

وابسته می‌باشند (اردستانی، ۱۳۹۳: ۲۳۵). درنهایت، در مبحث نسبی باوری^۱ گفتمان سیاست فرهنگی، اشاره به این نکته ضروری است که از این منظر هیچ ارزش و حقیقت جهانی و عامی وجود ندارد که بین همه اعضای جامعه مشترک و پذیرفته شده باشد. به تعبیر ژان فرانسوا لیوتار^۲، ویژگی زندگی اجتماعی معاصر را می‌توان «فروپاشی ایمان به فراروایت مدرن^۳ پیشرفت عقل به سوی یک جامعه بهتر» دانست (نش، ۱۳۹۴: ۵۷). این نسبی باوری روش شناسانه به آسانی به نسبی باوری اخلاقی می‌انجامد. همان‌گونه که هیچ روش عینی برای درک جهان وجود ندارد، به همین ترتیب، هیچ روش عینی نیز برای تصمیم‌گیری در مورد دو عقیده متعارض وجود ندارد. از این نظرگاه تصمیم‌گیری کاملاً به دیدگاهی بستگی دارد که چنین برخوردی براساس آن پیش‌آمده است.

جنبش‌های جدید اجتماعی

تبیین مختصات سیاست فرهنگی بیانگر ترسیم چشم‌انداز جدیدی در علم سیاست است؛ چشم‌اندازی که در آن، علم سیاست برخلاف ادوار گذشته که در نهادهای سنتی دولت محدود می‌گردید، عمدتاً به فرآیندهای ساختن زندگی و هویت‌های اجتماعی خارج از کنترل دولت‌ها توجه می‌کند. در این چشم‌انداز، دیگر دولت به‌عنوان یگانه بازیگر عرصه‌های علم سیاست تلقی نمی‌شود و مؤلفه‌های دیگر جامعه نظیر سازمان‌ها و نهادهای جامعه مدنی، زندگی روزمره، روابط میان اشخاص و فرهنگ جهانی در کانون توجه قرار می‌گیرند. در واقع می‌توان موضوع اصلی علم سیاست فرهنگی را جنبش‌های اجتماعی^۴ دانست که تغییر و تحولات اجتماعی در کانون توجه و تمرکز آنها قرار دارد. جنبش‌های جدیدی که به تعبیر آلن تورن و آلبرتو ملوچی^۵، برخلاف جنبش‌های گذشته که عمدتاً بر حول نهضت کارگری می‌چرخیدند، مستقیماً بر سر شرایط اجتماعی حق تعیین سرنوشت مبارزه می‌کنند و اساساً در چالش فرهنگی با منطق جامعه پسا صنعتی^۶ قرار دارند. در این شرایط، انباشت و تراکم اطلاعات به‌عنوان یک منبع اساسی در جامعه معاصر، بازاندیشی افراد و جامعه را به شدت افزایش داده و فرآیندهای جهانی بر آگاهی فرد به شکل بی‌سابقه‌ای تأثیر گذارده‌اند (Tourain, 1981: 21). از این جهت،

1 Relativist

2 JeanFrançois Lyotard

3 Modern Metanarrative

4 Social Movement

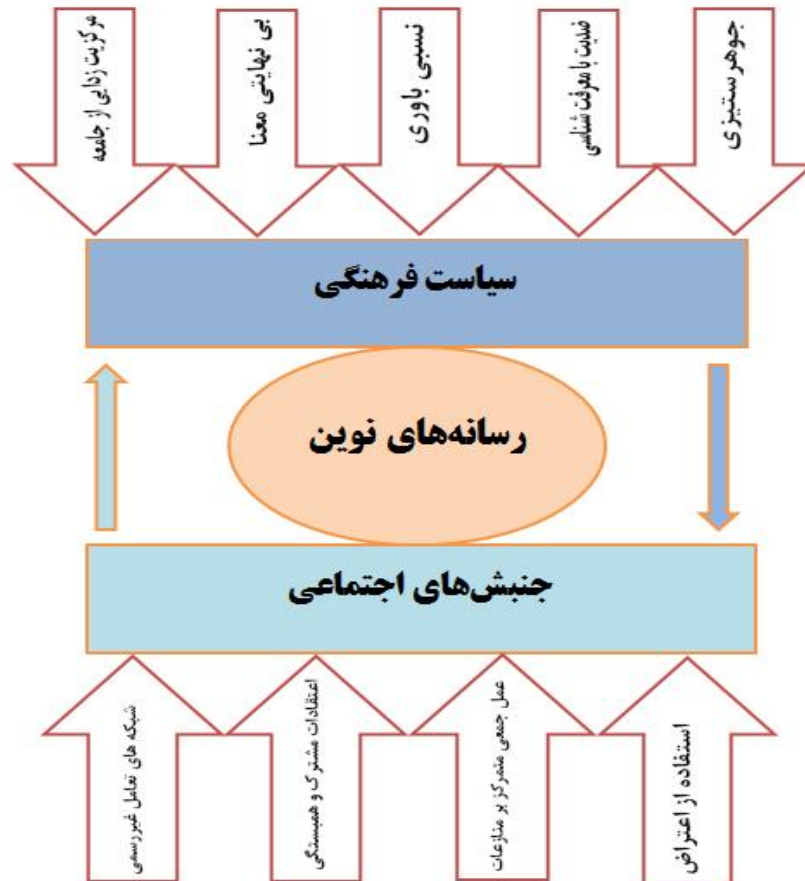
5 Alain Touraine And Alberto Melucci

6 Post Industrial

جوامع پسا صنعتی قبل از هر چیز به نشانه‌ها^۱ توجه دارند و حتی تولید و توزیع کالاهای اقتصادی نیز به شکلی سمبلیک با واسطه طرح، آگهی، تبلیغات و رسانه‌ها انجام می‌شود. بنابراین هدف جنبش‌های اجتماعی جدید برخلاف جنبش‌های گذشته، نه مبارزه بر سر منابع تولید مالی، توزیع منابع یا دستیابی به حقوق شهروندی، بلکه معطوف به دسترسی به اطلاعات و بحث بر سر منابع سمبلیکی است که موضوع آن‌ها عمدتاً در حوزه فرهنگ می‌گنجند (Melucci, 1989: 203).

لازم به ذکر است که جنبش‌های اجتماعی خواستار تمرکززدایی^۲ از قدرت سیاسی، مشورت دولت با شهروندان ذی‌نفع در مورد موضوعات خاص، یا درخواست دادرسی علیه تصمیمات دولت هستند. بر همین اساس، آن‌ها نه تنها خود را به دخالت در سیاست محدود نمی‌سازند، بلکه همواره درصدد تأثیرگذاری بر نحوه عملکرد نظام سیاسی، یعنی حوزه‌هایی نظیر رویه‌های رسمی و نهادی، به‌کارگیری نخبگان و ترکیب غیررسمی قدرت، نیز هستند. مانوئل کاستلز^۳ معتقد است جنبش‌های اجتماعی در هر جامعه‌ای ریشه در بی‌عدالتی بنیادین آن جامعه و تقابل بی‌وقفه آرمان‌های عدالت‌خواهانه انسان با این بی‌عدالتی‌ها دارند. وی معتقد است استثمار اقتصادی، فقر لاعلاج، نابرابری غیرمنصفانه، سازمان سیاسی غیر دموکراتیک، دولت‌های سرکوبگر، نظام قضایی ناعادلانه، بیگانه‌هراسی، انکار فرهنگی، سانسور، بی‌رحمی پلیس، جنگ‌افروزی، تعصب مذهبی، نادیده گرفتن آزادی‌های شخصی، تجاوز به حوزه خصوصی، پیر سالاری و... عامل ظهور جنبش‌های اجتماعی جدید هستند (کاستلز، ۱۳۹۴: ۱۹)؛ در واقع می‌توان گفت یکی از پایه‌های تغییر گفتمانی منتج به بروز پارادایم سیاست فرهنگی، نقش‌های ارتباطی و آگاهی‌بخش رسانه‌ها به‌ویژه تأثیر آن‌ها در شکل‌گیری کنش‌های جنبش‌های جدید اجتماعی است.

1 Bookmarks
2 Decentralization
3 Manuel Castells

نمودار ۱، ارتباط رسانه و جنبش های نوین اجتماعی در پارادایم سیاست فرهنگی

منبع: نگارندگان

بنابراین رسانه های نوین حلقه ی واسطی بین جنبش های اجتماعی جهت ایفای نقش در پارادایم سیاست فرهنگی هستند و پژوهش پیش رو نیز در پی بررسی جایگاه و کارکرد رسانه های نوین در تغییر و تحولات این پارادایم است.

ویژگی های رسانه های نوین

رسانه های ارتباطی نوین در بستر شبکه های اجتماعی اینترنتی علاوه بر تمرکززدایی، ظرفیت بالا، انعطاف پذیری، فرا متنی، مجازی و شبکه ای بودن دارای برخی ویژگی های منحصر به فرد هست. این ویژگی ها شامل موارد زیر است:

سرعت انتشار

سرعت پخش پیام‌های ارتباطی از طریق رسانه‌های نوین ارتباطی اکنون به حدی پیشرفت کرده است که این وسایل می‌توانند چگونگی وقایع را در همان لحظات وقوع پخش کنند و استفاده‌کنندگان بی‌شمار خود را از فواصل دور به‌طور غیرمستقیم در صحنه وقایع شرکت دهند (معمدنژاد، ۱۳۹۴: ۱۶۴). نگاهی به جنبش‌های اجتماعی شکل‌گرفته در بستر شبکه‌های مجازی در فواصل سال‌های ۲۰۰۸ در کشورهای نظیر تونس، ایسلند، مصر، جنبش وال‌استریت و... بیانگر آن است که به‌محض روی دادن هرگونه حادثه‌ای که سبب گردهم‌آمدن اجتماعی از شهروندان در زمینه مسئله‌ای خاص می‌شود، بهترین وسیله‌ی ارتباطی از لحاظ سرعت انتشار جهت انسجام گروه‌ها و شهروندان حول آن موضوع، رسانه‌های نوین ارتباطی‌اند. به تعبیری امروزه از رهگذر اختراع تلفن، شبکه جهانی و پخش زنده برنامه‌های رادیو تلویزیونی، وارد عصر ارتباطات لحظه‌ای و فوری شده‌ایم (استیونسن، ۱۳۸۴: ۱۰۰-۱۰۱). در حقیقت، شهروندان دهکده جهانی^۱ مک لوهان^۲ اکنون از طریق فیبر نوری، ماهواره‌ها، سیم‌ها و کابل در یک شبکه پیچیده و بدون کنترل مرکزی و در یک محیط رسانه‌ای نوین و همگرا، با همدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. جریان‌های اطلاعات از مسیر خطی یک‌سویه به مسیرهای چندگانه پایگاه‌های رسانه‌ای تحول‌یافته‌اند که امکان ارتباطات مستقیم، دسترسی بیشتر به اطلاعات، اشتراک اطلاعات و توسعه بیشتر و بهتر را فراهم می‌کنند (محمدی و بیچرانلو، ۱۳۹۳: ۱۰۸). در روزگاری که هنوز وسعت شبکه‌های ارتباطی بدین‌صورت فردی و عمومی نشده بود و تحول فناوری‌های ارتباطی بدین‌گونه امروزی تکامل نیافته بود، مک لوهان معتقد بود که: «امروزه سرعت انتشار اطلاعات به نحوی است که عمل و عکس‌العمل‌ها تقریباً به‌طور هم‌زمان صورت می‌گیرند». (مک لوهان، ۱۳۷۷: ۲)

مداومت انتشار

مداومت^۳ در انتشار پیام و اطلاعات، یکی دیگر از خصلت‌های رسانه‌ها در دنیای امروز است. در واقع، وسایل مختلف ارتباط جمعی بدون انقطاع در تمام ساعات شبانه‌روز فعالیت می‌کنند و به‌طور منظم و مداوم، پیام‌های فراوان خود را در اختیار استفاده‌کنندگان می‌گذارند. رسانه‌های

1 Global Village

2 Herbert Marshal McLuhan

3 Continuance

نوین به‌شدت به‌هم‌پیوسته و درهم‌آمیخته‌اند و داده‌ها و تصاویر ذهنی و نمادها را با یکدیگر ردوبدل می‌کنند (ساروخانی، ۱۳۹۱: ۱۵۲)؛ اما نکته‌ای که باید بدان توجه داشت این است که پیاپی بودن پیام‌های ارتباطات جمعی، روزبه‌روز نیاز انسان را به استفاده از برنامه‌های خبری افزایش می‌دهد؛ زیرا به‌تدریج که نیازهای خبری در جوامع معاصر ارضاء می‌گردند، نیازهای تازه‌ای در این زمینه پدید می‌آیند (معمدنژاد، ۱۳۹۴: ۱۶۸). به‌عنوان مثال، در جریان اعتراضات و جنبش‌های شکل‌گرفته در کشور اوکراین در سال ۲۰۱۳، در شرایطی که کشور اوکراین سانسور بزرگی درباره انعکاس اعتراضات و انگیزه‌های معترضین در رسانه‌های رسمی اعمال می‌کرد، بهترین وسیله برای آگاهی دادن به افراد خارج از مرز و حتی شهروندان اوکراینی، شبکه‌ها و اپلیکیشن‌های پیام‌رسان اینترنتی بودند که بدون وقفه و به‌صورت مستقیم تحولات اوکراین را پوشش می‌دادند. بنا بر آمار موجود، نیمی از معترضین اوکراینی از طریق فیس‌بوک از محل بعدی تظاهرات مطلع می‌شدند و ظرف یک هفته از شروع ناآرامی‌ها، پست‌ها و مطالب درباره ناآرامی‌های این کشور در شبکه‌های فیس‌بوک، توییتر و اینستاگرام به تعداد ۸۸ میلیون و ۲۰۴ هزار و ۲۷۸ مورد رسید (کاستلز، ۱۳۹۴: ۶۵-۴۰). لذا هنگامی که جنبش‌های اجتماعی دولت‌ها را تهدید می‌کنند؛ غالباً اطلاع‌رسانی دقیق و مناسبی انجام نخواهد داد و جریان اطلاع‌رسانی رسانه‌های مخالف را نیز با اختلال مواجه می‌کنند، تحت چنین شرایطی بهترین شیوه جهت مداومت انتشار و دسترسی به اخبار و تحولات، رسانه‌های شبکه‌ای شده‌ی اجتماعی خواهد بود که کانون‌های تولید خبر و ابزارهای خبرپراکنی آن‌ها دور از دسترس اطلاعاتی و امنیتی دولتمردان است.

وسعت انتشار

اگرچه هجوم بی‌امان رسانه‌های شبکه‌ای شده و بدون مرز در جهان امروز، چهره کار و زندگی و حتی شیوه جنگ و صلح را در دنیا دگرگون ساخته است، اما این امر، سبب آشنایی‌ها و برخورد‌ها و به‌نوعی تداخل فرهنگ‌ها و نظام‌های ارزشی در جوامع مختلف نیز شده است. تکنولوژی‌هایی از قبیل ماهواره، تلفن، کامپیوتر، رادیو و تلویزیون و نسل جدید این تکنولوژی که گوشی‌های هوشمند با قابلیت‌های همه‌جانبه را در برمی‌گیرد، این امکان را برای انسان‌ها فراهم آورده که باوجود جدایی‌های جسمی و جغرافیایی، به کمک ابزارهای الکترونیک با هم‌نوعان خود در سراسر جهان بدون هیچ‌گونه محدودیتی در ارتباط قرار گیرند. به‌بیان‌دیگر، خصلت رسانه‌های امروزی سیر به‌سوی جهانی‌شدن است و ارتباطات جهانی در پرتو رسانه‌های

نویسن نسبت به دوره‌های قبل تسهیل شده است (دادگران، ۱۳۹۲: ۱۸۲-۱۸۳). از سوی دیگر، گویا مخاطبان هر چه منبع ارسال را دورتر می‌انگارند، بیشتر آن را باورپذیر^۱ می‌شمارند. در واقع، زمان و فاصله، دو دل‌مشغولی باستانی بشر در امر ارتباطات بوده است؛ یعنی مردم دنیا همواره آرزو داشته‌اند که هر چه زودتر و از هر چه دورتر، خبر بگیرند و رسانه‌های مدرن این دو آرزوی اسطوره‌ای را برآورده ساخته‌اند (قاضی‌زاده، ۱۳۸۱: ۹۰). می‌توان چنین نتیجه گرفت که تحت تأثیر تغییرات و رشد سریع ارتباطات و اطلاعات، به‌ویژه ظهور رسانه‌های جدید، امروزه مبادله صوت، تصویر و متون، ابعادی جهانی و فراملی یافته است و حتی بسیاری از برنامه‌های ماهواره‌ای و تلویزیونی افزون بر دریافت‌کننده‌های خانگی نظیر دیش، آنتن و تلویزیون، از طریق تلفن همراه هم از بستر اینترنت دریافت می‌شوند (محمدی، بیچرانلو، ۱۳۹۳: ۲۰).

خودمختاری و غیر حاکمیتی بودن

به‌منظور حفظ و تقویت افشای سوء کارکردها و مهار قدرت دولت، استقلال ارتباطات رسانه‌ای از مرکز سیستم سیاسی امری ضروری شده و این اعتقاد شکل‌گرفته که بحث‌های عمومی فضای رسانه‌ها نباید در گرو رضایت حکومت‌ها باشند. کاستلز معتقد است که اینترنت پلتفرم ارتباط سازمانی مورد نیاز برای ترجمه فرهنگ آزادی را در جهت اعمال خودمختاری فراهم می‌کند. این به دلیل آن است که فناوری اینترنت، تجسم بخش فرهنگ آزادی است و این فناوری را دانشمندان و هکرها آگاهانه به‌عنوان یک شبکه ارتباط کامپیوتری نامتمرکز طراحی کرده‌اند تا بتوانند در مقابل کنترل اعمال‌شده از جانب هرگونه مرکز فرمانی مقاومت کنند (کاستلز، ۱۳۹۴: ۱۹۵). اگرچه در نسل اول رسانه‌ها، حاکمیت‌ها کنترل‌کننده و تولیدکننده گفتمان‌های رسمی در سطح جامعه بودند و رسانه‌ها به‌عنوان منعکس‌کننده و مبلغ ایدئولوژی‌های رسمی و مورد دلخواه حکومت‌ها عمل می‌کردند، در نسل نوین رسانه‌ها و در بستر اینترنت، دستور کارهای سیاسی را نه حکومت‌ها بلکه شهروندان تعیین می‌کنند که از نفوذ حاکمیت‌ها خارج‌شده و به شکل رسانه‌هایی مستقل عمل می‌کنند. نسل جدید رسانه‌ها نقش هدایت‌گری حکومت‌ها را در جهت تأمین منافع خود کنار زده و باوجود هزینه‌های نسبتاً پایین اطلاع‌رسانی آزاد، به تقویت پیوندهای شهروندان و ایجاد حوزه عمومی مستقل و نیرومند منجر شده‌اند. همچنین می‌توان گفت که یکی از ویژگی‌های بارز جهانی‌شدن و به‌ویژه فضای

1 Credible

مجازی، مرز زدایی و تمرکززدایی است. طراحی رسانه‌های جدید بر محوریت کاربران و حذف حلقه‌های واسط موجب شده است تا فرآیند دروازه‌بانی اطلاعات^۱ در این شبکه‌ها رنگ ببازد و عرصه جدیدی برای احیای هویت، فراروی بازیگران سیاسی و اجتماعی نمایان شود. انتشار بدون محدودیت هرگونه اطلاعات و فارغ از دروازه‌بانی در این شبکه‌ها به بروز تعارضات در فضای اجتماعی و سیاسی دامن زده و این مسئله مهمی است که باید به آن توجه شود.

تعاملی بودن

تعاملی بودن^۲ مفهومی است که برای گونه‌ای از رسانه‌های نوین به کار می‌رود که امکان ایجاد رابطه دو یا چند سویه و بازخورد^۳ بین آن‌ها را فراهم می‌کنند. چنین امکانی اکنون با دسترسی به اینترنت فراهم شده و رابطه یک‌سویه جای خود را به تعامل دوسویه و چند سویه بخشیده است (بابایی، فهیمی فر، ۱۳۹۲: ۱۸۱). در واقع برخلاف گذشته که جریان اطلاعات بیشتر روندی یک‌سویه داشته، امروزه به دلیل رشد تکنولوژی ارتباطی، این روند حالت دوسویه به خود گرفته و در نتیجه زمینه رشد مشارکت را برای همه شهروندان بالا برده است (شکرخواه، ۱۳۷۹: ۱۳). پیشرفت‌های حوزه‌های زیرساختی، سخت‌افزاری و نرم‌افزاری موجب تکامل کیفیت ارتباطات در عرصه ارتباطات شده و این روند نه تنها وضعیت انتقال پیام یک‌طرفه را در رسانه تغییر داده، بلکه از تعامل‌های مبتنی بر پیام‌های متنی، عبور نموده و رسانه‌های نوین خود را در شکل کامل چندرسانه‌ای - تعاملی به رخ کشیده و از توانایی انتقال پیام متنی، صوتی و تصویری و ویدئویی برخوردار شده‌اند. با ورود تدریجی هرکدام از این امکانات و بهینه‌سازی^۴ آن‌ها، فرایندها و الگوهای ارتباط کاربران در فضای رسانه‌ای نوین دستخوش تغییر شده است (بابایی، فهیمی فر، ۱۳۹۲: ۱۹۰). همچنین، سازوکارهای تعاملی اینترنت، به‌عنوان عرصه پیدایش رسانه نوین به مفهوم خاص آن، امکان تعامل و تبادل و اشتراک اطلاعات دو و چندجانبه را در محیط سایبر از طریق ابزارهایی همانند وبلاگ‌ها، ویکی‌ها، پادکست‌ها، ایمیل، گروه‌های مباحثه، اتاق‌های گفت‌وگو (چت)، انجمن‌های گفت‌وگو، لیست‌های پستی، آر.اس.اس. سیستم‌های ثبت پیام (کامنت) و سیستم‌های پیام فوری و... فراهم کرده است.

1 Information Gateway
2 Interactivity
3 Feedback
4 Optimization

کارکردهای رسانه‌های نوین

هارولد لاسول^۱ سه کارکرد عمده را برای رسانه‌ها ذکر کرده است: (۱) نظارت بر محیط (۲) همبستگی اجتماعی در واکنش به محیط. (۳) انتقال میراث اجتماعی از نسلی به نسل دیگر. در همین رابطه سی. رایت میلز^۲ به این سه کارکرد، عنصر سرگرمی را نیز اضافه می‌کند (سورین، تانکارد، ۱۳۹۲: ۴۵۰). در بستر وجود رسانه‌های نوین، امروزه هر یک از شهروندان، با در اختیار داشتن گوشی‌های هوشمند، در کوتاه‌ترین زمان ممکن و ضمن دسترسی آسان و کم‌هزینه به شبکه‌ی سرتاسری نت، به‌مثابه یک کنشگر مؤثر در سیاست‌های کشوری و حتی بین‌المللی ایفای نقش می‌کنند. به‌طور کلی مهم‌ترین کارکرد رسانه‌های نوین شامل موارد ذیل است:

کارکرد نظارتی

رسانه‌های جمعی به‌عنوان یک نهاد تأثیرگذار در حوزه‌های اجتماعی و مدنی، همواره از عوامل و متغیرهای مهمی در بحث نظارت بر محیط و حراست از آن از طریق اطلاع‌رسانی، آگاهی بخشی و تحلیل، تفسیر و نقد رویدادها بوده‌اند. به تعبیری عمده کارکرد رسانه‌ها داشتن نقش نظارتی و مراقبتی (دیدهبانی) است. این کارکرد ضمن اینکه منجر به شفاف‌سازی ارتباطی و اطلاعاتی و انتقاد از انحرافات و کژ کاری‌ها و قانون‌گریزی‌ها در نظام سیاسی و اجتماعی می‌گردد، موجب اتخاذ و تقویت تصمیمات و عملکرد درست و استاندارد، اصلاح اقدامات و رویه‌های مضر و مخرب و جلوگیری از فسادهای اداری می‌شود. مضاف اینکه به‌عنوان یک عامل کنترل‌کننده و نظارت‌کننده بر تصمیمات و عملکرد دولت و سازمان‌های اجتماعی عمل می‌کند. در حکومت‌های مردم‌سالار امروزی، نظارت مردم بهترین وسیله حفظ نظام از خطرات و مفاسد سیاسی است و یکی از ابزارهای مهم در نظارت مردم بر زمامداران و نهادهای اجتماعی و سیاسی و اقتصادی، رسانه‌ها هستند که می‌توانند زبان گویای آحاد ملت باشند. گسترش شبکه‌های اجتماعی و دسترسی شهروندان به آن‌ها سبب شده است که نقایص، کاستی‌ها و کژ رفتارهای هیئت حاکمه به‌سرعت در دنیای مجازی منتشر و دولتمردان را به واکنش سریع در اصلاح ایرادات مجاب کند. حتی در کشورهایی که استانداردهای دموکراسی در آن‌ها از مطلوبیت چندانی برخوردار نیست، این امر باعث پاسخگو شدن هیئت حاکمه شده است. همچنین رسانه‌های نوین با نظارت به‌موقع، مستمر و دقیق بر اقدامات کارگزاران سیاسی و

1 Harold Lasswell

2 Charles Wright Mills

اطلاع‌رسانی در این خصوص، قادر خواهند بود به نحو قابل‌توجهی از میزان فساد حکومتی بکاهند. لذا اطلاع‌رسانی (رسانه‌های نوین) دشمن شماره یک فساد هست.

کارکرد اطلاع‌رسانی

یکی از نقش‌ها و کارکردی مهم وسایل ارتباط جمعی، پی‌جویی و گردآوری اطلاعات در مورد حوادث و رویدادهای ملی و فراملی و انتقال آن‌ها به عموم مردم بدون در نظر گرفتن سلسله‌مراتب گروهی است (دادگران، ۱۳۹۲: ۱۱۹). رسانه‌های نوین به‌طور گسترده در جنبش‌های اجتماعی برای آموزش، سازمان‌دهی، اشتراک فرآورده‌های فرهنگی جنبش، ایجاد همبستگی و مانند آن‌ها مورد استفاده قرار گرفته‌اند (بابایی و فهیمی‌فر، ۱۳۹۲: ۱۸۶). ارتباط اجتماعی شده در عرصه عمومی فراتر از ارتباط بین فردی است و این‌گونه ارتباطات منبع کلیدی تولید «اجتماعی معنا»^۱ برای کلیت جامعه است. دگرگونی مداوم فناوری‌های اطلاعاتی در عصر دیجیتال، دسترسی رسانه‌های ارتباطی به همه حوزه‌های زندگی اجتماعی را در شبکه‌ای که براساس الگویی دائم‌التغییر در آن واحد هم محلی و هم جهانی و هم عمومی و هم سفارشی شده است، گسترش می‌دهد. مشخصه این فرآیند ساخت معنا، میزان زیادی از گوناگونی است (کاستلز ۱۳۹۴: ۱۳). فیلیپ هاموند^۲ معتقد است که انفجار معنا و پارادوکس وفور، ویژگی عمده شبکه‌های ارتباطی نوین هستند که علاوه بر دسترسی سریع مخاطبان به اطلاعات درباره یک موضوع، به علت روایت‌ها و برداشت‌های مختلف، ممکن است انبوه اطلاعات به سردرگمی و بی‌اعتمادی مخاطبان نیز بینجامد (هاموند، ۱۳۹۰: ۱۲۳).

کارکرد آموزشی

رسانه‌های ارتباطی خواه برای کار آموزش طراحی و برنامه‌ریزی شده باشند و خواه نشده باشند، آموزش‌دهنده‌اند؛ زیرا مردم همواره از آن‌ها تأثیر می‌پذیرند و می‌آموزند. رسانه‌ها فراهم آورنده دانش و شکل‌دهنده ارزش‌ها هستند و اگر مستقیماً به کار گرفته شوند، می‌توانند نگرش‌ها یا مهارت‌های خاصی را توسعه دهند. هنگامی که وظایف آموزشی ویژه‌ای، بر عهده نظام‌های ارتباطی نهاده شود، آن‌ها اغلب در زمینه‌هایی مؤثر می‌افتند که نظام‌های آموزش رسمی در آن‌ها بی‌تأثیر بوده‌اند (دادگران، ۱۳۹۲: ۱۱۱) امروزه با کاهش اعتماد عمومی به احزاب سیاسی^۳،

1 Social Meaning

2 Philip Hammond

3 -Political Parties

آموزش و سازمان‌دهی و بسیج منابع شهروندان در راستای استیفای حقوق شهروندی یا مخالفت با سیاست‌های کلی یک حکومت که برخلاف منافع یک گروه یا طبقه خاص است، با استفاده از رسانه‌های نوین انجام می‌گیرد. بررسی عکس‌العمل‌های جنبش‌های اجتماعی از سال ۲۰۰۸ تاکنون، بیانگر آن است که آموزش‌های غیررسمی شبکه‌های ارتباطی نوین که عمدتاً در بستر اینترنت فعالیت می‌کنند، در سازمان‌دهی اعتراضات، اعتصاب‌های هماهنگ و سازمان‌دهی شعارهای نمادین معترضان، از رهگذر همین رسانه‌ها انجام می‌شوند.

در بعضی از موارد، کاربران شبکه‌های اجتماعی که هدایت کانال‌های خاصی را در اختیار دارند، پا را از این فراتر گذاشته و با تعیین خط‌مشی و راهبری و دامن زدن به اعتصابات و همچنین در مواردی با ترویج روش‌های خشونت‌آمیز علیه نظام‌های سیاسی مستقر، به شهروندان معترض یک کشور آموزش می‌دهند. به‌عنوان نمونه می‌توان به فعالیت‌های کانال‌های شبکه‌های اجتماعی معاند نظام جمهوری اسلامی ایران در جریان حوادث دی‌ماه سال ۹۶ اشاره کرد که در موارد متعددی آموزش ساخت کوکتل مولوتوف، بمب‌های دست‌ساز جهت تخریب اماکن دولتی، روش‌های ترور چهره‌های مدافع نظام و... را به شهروندان معترض آموزش می‌دادند. در مواردی هم در جریان اتفاقات اشاره شده، شبکه‌های اجتماعی مخالف به مخاطبین خود آموزش‌های نافرمانی‌های مدنی همچون نحوه‌ی شعارنویسی، سرپیچی از قوانین جاری مانند عدم پرداخت قبض‌های خدماتی و نظایر آن را ارائه می‌دادند.

کارکرد هدایت و رهبری

نقش رهبری کننده وسایل ارتباطی و تأثیر آن‌ها در بیداری و ارشاد افکار عمومی، اکنون بر هیچ‌کس پوشیده نیست و به‌تدریج نیز بر اهمیت آن افزوده می‌شود. مطبوعات در دو قرن گذشته در مبارزات آزادی‌خواهی ملل جهان تأثیر قاطعی داشته‌اند و در میان معادله‌ی مبارزه‌ی استبداد و دموکراسی، از سلاح‌های برنده سیاسی بوده‌اند (معتمد نژاد، ۱۳۹۴: ۵). با این حال در جهان معاصر رسانه به مثابه ابزار مؤثری در هدایت و کنترل جریان اطلاعات و اخبار ظاهر شده است. کشورهای قدرتمند با استفاده از مدیریت متمرکز اطلاعات در گستره بین‌المللی و با بهره‌گیری از این ابزار اثربخش در کنار امکانات ارتباطاتی کنترل از راه دور و مدیریت انواع رسانه‌های دیداری، شنیداری، چاپی و اینترنتی، به‌طور مؤثری در جوامع جهان نفوذ کرده و توانسته‌اند با نظارت مستمر بر جریان اطلاعات، از این عنصر آگاهی‌بخش به‌عنوان یک راهبرد مؤثر بهره‌گیرند. (درودی، ۱۳۸۷: ۲۴). امروزه رسانه‌ها با بهره‌گیری از فناوری در حال رشد و

پیروی از اصول شش‌گانه کنش‌پذیری، تحرک، تبدیل‌پذیری، اتصال‌پذیری، حضور در همه‌جا و جهانی‌شدن، بیش از گذشته می‌توانند ذهن جهانیان را تحت تأثیر خود قرار دهند (عیوضی، ۱۳۸۸: ۲۶۱).

در نظریه‌های جنبش‌های کلاسیک، وجود جنبشی اجتماعی بدون رهبر قابل‌تصور نبود؛ ولی تحولات جهانی از ۲۰۰۸ به بعد، این فرض مسلم نظریه‌ی جنبش‌های کلاسیک را کمرنگ ساخته است. به‌عنوان نمونه، در جریان تحولات مصر در سال ۲۰۱۱، ایدئولوگ‌ها، بسیج‌کننده‌ها یا مدیران، به معنا و تعریفی که در تئوری‌های جنبش‌های کلاسیک وجود دارد، وجود ندارند و مغزهای متفکر جنبش‌های نوین اجتماعی نه از فعالان سیاسی و تأثیرگذار، بلکه از میان فعالان اینترنتی سر برمی‌آورند. در اینگونه مواقع دستگاه‌های انتظامی و سازمان‌های اطلاعاتی - امنیتی جهت حفظ امنیت و بازگرداندن اوضاع به حالت ثابت و همچنین مقابله با عناصر بی‌ثبات‌کننده یا به‌زعم آن‌ها اخلاص‌گران نظام عمومی با مشکلات عدیده‌ای مواجه هستند؛ زیرا از یک‌سو مقابله با منابع تولید پیام در رسانه‌های نوین مشکل است و از سوی دیگر تعدد این منابع آن‌ها را با چالش کشف کانون‌های خبری و تولید پیام روبرو می‌سازد؛ چراکه رسانه‌هایی که غالباً از فواصل مکانی طولانی با کشور درگیر بحران‌ها و جنبش‌های اجتماعی، اقدام به راهبردی و تدوین و مخابره‌ی پیام به کاربران خود می‌کنند.

کارکرد فرهنگ‌سازی

در بسیاری از جوامع فرآیند تدریجی انتقال فرهنگ و نظام ارزش‌ها به عوامل و کارگزارانی واگذار شده است. رسانه‌های نوین ارتباط جمعی از جمله برجسته‌ترین و تأثیرگذارترین این عناصر هستند. رسانه‌های ارتباط جمعی با انتقال ارزش‌ها و محتواهایی که پخش و منتشر می‌کنند، به جهت‌دهی، هدایت و کنترل افکار، اطلاعات، امیال، نگرش‌ها، ارتباطات و رفتارهای افراد و نهادهای اجتماعی همت می‌گمارند (فولادی، ۱۳۹۱: ۲۰۷). در واقع، رسانه‌ها در حکم انتقال‌دهنده فرهنگ، برای انتقال اطلاعات، ارزش‌ها و هنجارها از یک نسل به نسل دیگر و از افراد جامعه به تازه‌واردان، کاربرد دارند. آن‌ها از این راه با گسترش بنیان تجربه مشترک، انسجام اجتماعی را افزایش می‌دهند (سورین، تانکار، ۱۳۹۲: ۴۵۲). در همین رابطه نیل پستمن^۱ معتقد است که: «ما واقعیت را آن‌گونه که هست نمی‌بینیم، بلکه آن‌گونه می‌بینیم

1 Neil Postman

که زبان‌هایمان می‌نمایانند و زبان‌های ما رسانه‌های ما هستند. رسانه‌های ما استعاره‌های ما و استعاره‌های ما محتوای فرهنگ ما را می‌آفرینند» (کاستلز، ۱۳۸۰: ۳۸۶). شبکه‌های اجتماعی مجازی دو نقش اساسی را در تغییر سیاسی جامعه‌های امروزی برعهده دارند: از یک سو فرهنگ توده را نشر می‌دهند و از سوی دیگر، منبع تغذیه نخبگان جامعه با هدف نوآوری و ابداع هستند؛ به عبارت دیگر، شبکه‌های اجتماعی مجازی حلقه اتصال محیط بزرگ یا جامعه کل با محیط کوچک هستند. بحث جهانی‌شدن و مقوله رسانه‌ها چنان با یکدیگر پیوند خورده‌اند که تصور تجربه کردن جهانی‌شدن بدون رسانه‌ها و به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی، محال به نظر می‌رسد (رحمان زاده ۱۳۸۹: ۵۰). از سوی دیگر رسانه‌های نوین ارتباط جمعی معمولاً به دو شکل تغییر تدریجی سبک زندگی و تثبیت ارزش‌ها از طریق تکرار می‌توانند نظام ارزشی جوامع را شکل دهند. (طاهری، ۱۳۸۲: ۳۴).

کارکرد سرگرم‌سازی

مقوله‌های استراحت، سرگرمی و اوقات فراغت یکی از نیازهای ضروری انسان امروزی است که زیر سلطه دائم تکنولوژی قرار دارد تا بتواند اضطراب‌ها و نگرانی‌های ناشی از زندگی دشوار ماشینی را التیام بخشد و با روحیه‌ای بهتر و آماده‌تر به کار و تلاشی سازنده و سودمند بپردازد. در این میان، وسایل ارتباطی جمعی به‌عنوان مهم‌ترین ابزار تفریحی و سرگرمی افراد به شمار می‌روند. این ابزارها با پخش و انتشار برنامه‌های سرگرم‌کننده، بر الگوی رفتاری اوقات فراغت انسان اثراتی تعیین‌کننده دارند و از این طریق است که فرد از تنهایی و زندگی سخت روزمره‌اش رهایی می‌یابد و با محیط بیرونی تماس برقرار می‌کند (دادگران، ۱۳۹۲: ۱۲۶). در واقع، وسایل ارتباط جمعی به‌طورمعمول با زمان فراغت انسان‌ها برخورد می‌کنند؛ از این رو در مواردی، باید موجبات جدایی موقت از واقعیت، فراموشی لحظات دشوار زندگی و سرگرمی انسان‌ها را فراهم سازند؛ بنابراین بخشی از کارکرد وسایل ارتباطی، صرفاً تفریح و تفنن انسان-هاست تا از آنان موجوداتی توانا و خلاق برای کار به بار آورد. لیکن این نحوه‌ی گذراندن اوقات فراغت هم جنبه اخلاقی دارد؛ زیرا وسیله ارتباطی نباید و نه می‌تواند به هر ترتیب موجبات خندیدن و تفریح را فراهم سازد؛ زیرا فراغتی که با این وسایل صورت می‌پذیرد، گذران زمان با استفاده از مقولات فرهنگی است (ساروخانی، ۱۳۹۴: ۱۰۴). البته غالباً این مطالب سرگرم‌کننده، صفات و مشخصات مطالب آگاه‌کننده را دارا نیستند، حقیقی و عینی بودن آن‌ها رعایت نمی‌شوند و سرعت انتشار و کامل و جامع بودن آن‌ها نیز اهمیت ندارند. در مقابل، جنبه‌های

احساس آمیز، زیبایی پرستی، عاشقانه، قهرمان صفتانه، یا خشونت‌آمیز آن‌ها مورد توجه بیشتری می‌باشند (معمدنژاد، ۱۳۹۴: ۱۲). با این وجود، محتوای سرگرمی ممکن است شامل واقعیت هم شده و ارائه‌کننده تجارب انسانی بوده و ریشه در زندگی واقعی داشته باشد؛ اما معمولاً به منظور انتقال رویدادهای واقعی طراحی نمی‌شود (شومیکر، دی ریس، ۱۳۹۳: ۶۴).

کارکرد هویت‌بخشی

رسانه‌های نوین در عصر حاضر مخاطبین خود را با تولید و ارسال انبوهی از گفتمان‌های گفتاری، نشانه‌ای، تصویری و صوتی، بمباران اطلاعاتی و معنایی می‌کنند. در خیلی مواقع هویت، جهان‌بینی و نظام معنایی افراد نیز تحت تأثیر تجربه‌هایی که از طریق همین رسانه‌ها کسب می‌کنند، شکل گرفته و نهادینه می‌شود. با رشد برق‌آسای تکنولوژی، ساخت ابزارهای رسانه‌ای جدید سرعت گرفته و قابلیت دسترسی آن‌ها در بین اقشار مختلف جامعه، آسان‌تر می‌شود. متعاقب آن، شکل‌گیری فرهنگ‌های جدید و تغییر هویت‌های فردی و اجتماعی نیز تحت تأثیر این روند قرار می‌گیرد. در نظام نوین رسانه‌های جهانی، به علت تنوع‌بخشی، احتمالاً شاهد چندگانگی دهکده‌های کاملاً متفاوت جهانی خواهیم بود که همه آن‌ها به نظام جدید رسانه‌ها وصل خواهند بود؛ اما همگی سخت می‌کوشند تا هویت فرهنگی و قومی و ملی یا سیاسی خود را حفظ کنند، یا ارتقاء بخشند (تافلر، ۱۳۷۰: ۵۸۴).

کارکرد روایت‌گری

از ابتدای عرض‌اندام رسانه‌ها مقوله‌ی روایت‌گری^۱ با فعالیت آن‌ها امتزاج پیدا کرده است. ولی این مسئله بیشتر در خصوص رسانه‌های نوین صدق می‌کند. رسانه‌های نوین به موازات داستان‌سرایی در خصوص پدیده‌هایی که هنوز جلوه‌ی خارجی پیدا نکرده‌اند، راوی و سراینده‌ی حوادث مهم در بازه‌های زمانی گذشته و آینده هستند. افکار عمومی نیز غالباً پذیرای این کار ویژه‌ی رسانه‌ها می‌باشند و جهت‌گزینش بهترین روایت ارائه‌شده از سوی رسانه‌ها قائل به قیاس می‌شوند. از این نظرگاه باید بیان داشت که به میزانی که رسانه‌های نوین در تولید معنای دقیق‌تر و روایتی مخاطب‌پسند تر بهتر عمل کنند به همان میزان تلاش‌های آن‌ها در تأثیرگذاری بر جامعه‌ی هدف خود نیز قرین موفقیت خواهد بود. امروزه افکار عمومی بیش از آنکه تحت تأثیر سخنرانی‌ها و مواضع سیاستمداران و نخبگان قرار بگیرند، تحت سیطره‌ی

1 Narrative

رسانه‌هایی قرار می‌گیرند که با تولید محتوای مناسب و مخابره به‌موقع، روایت غالب را در نزد مخاطب، باورپذیر و سپس نهادینه می‌کنند. یکی از بازیگران اصلی و در واقع صحنه‌گردانان بحران‌ها، جنبش‌های اجتماعی، جنگ‌ها و... رسانه‌های نوین هستند. رسانه‌ها امروزه به‌موازات ارتش‌ها اقدام به نقش‌آفرینی می‌کنند. در همین رابطه جان آرکیولا و دیوید رونفلد^۱ بر این اعتقادند که: «در جنگ‌های فردا برنده کسی نیست که بزرگ‌ترین بمب‌ها را دارد، کسی است که بهترین روایت^۲ را دارد». (Pisani, 2010).

کارکرد همگن‌سازی

کارکرد تحکیم همبستگی^۳، تقویت عادات اجتماعی و حفظ اتفاق آراء، از طریق تقبیح انحرافات اجتماعی و برجسته کردن افراد برگزیده، صورت می‌گیرد. در حقیقت، کارکرد همبستگی ساز رسانه‌ها می‌تواند جهت جلوگیری از تهدید ثبات اجتماعی به کار رود و بسیاری از مواقع افکار عمومی را کنترل، مدیریت و جهت‌دهی نماید. کارکرد همبستگی وقتی به کژ کارکرد تبدیل شود، نقد به حداقل می‌رسد و دیدگاه اکثریت به حدی تقویت می‌شود که اقلیت راهی برای بیان عقاید خود پیدا نمی‌کند (سورین، تانکارد، ۱۳۹۲: ۴۵۱). رسانه‌ها وظیفه اتصال قسمت‌های کوچک زندگی اجتماعی را به قسمت‌های بزرگ‌تر فرهنگی، سیاسی و اقتصادی آن بر عهده دارند (پیترز، ۱۳۸۹: ۳۲). به بیانی دیگر، نقش وسایل ارتباط جمعی، باعث از میان بردن انزوای افراد می‌شود و احساس اشتراک و همدردی با جامعه را در آن‌ها احیاء می‌کند که در نهایت به ایجاد همبستگی میان افراد به صورت یک ملت و برجسته‌سازی^۴ هویت ملی آن‌ها می‌شود (دادگران، ۱۳۹۲: ۱۲۳).

در حقیقت وسایل ارتباط جمعی منجر به نزدیکی سلیقه‌ها، خواست‌ها و انتظارات تمامی ساکنان یک جامعه می‌شوند. خروج جوامع از عصر محدوده‌های جدا یا تک افتاده را موجب می‌گردند. ژان کازنو^۵ و بسیاری دیگر از این روند با عنوان «توده سازی» یاد می‌کنند. این اصطلاح که باری منفی دارد و روندی نامطلوب از آن بر می‌آید، بدین معناست که با ورود وسایل ارتباط جمعی به جامعه، خرده فرهنگ‌ها، فرهنگ‌های خاص و مجزا، ناپدید می‌شوند و

1 John Arquilla And David Ronfeldt

2 Best Story

3 Correlation

4 Highlighting

5 Cazeneuve

به نوعی تمامی ساکنان یک جامعه، تشابه می‌پذیرند و در سبک زندگی، علایق و خواست‌ها از الگوهای مشابهی که وسایل ارتباط جمعی به آنان می‌دهند، پیروی می‌کنند (ساروخانی، ۱۳۹۴: ۱۰۸)؛ اما نباید از این نکته نیز غافل شد که رسانه‌های انبوه، قوی‌ترین آثار همگن‌سازی خود را هنگامی داشتند که تنها کانال‌های محدود و رسانه‌های مختلف اندکی وجود داشت و بنابراین پیام‌گیران حق انتخاب چندانی نداشتند (تافلر، ۱۳۷۰: ۵۸۸). روی هم رفته ایجاد همبستگی و همگن‌سازی همواره جزء یکی از کارکردهای اساسی رسانه‌ها و بخصوص رسانه‌های نوین است.

رسانه‌های نوین و جنبش‌های اجتماعی نوین

در این بخش سعی بر آن است که نحوه‌ی تأثیرگذاری وسایل ارتباطی نوین بر جنبش‌های اجتماعی نوین مورد مذاقه قرار گیرد. لذا این سؤال مطرح می‌شود که با عنایت به ویژگی‌ها و کارکردهای رسانه‌های نوین، جنبش‌های اجتماعی نوین چه تأثیراتی از این نوع رسانه‌ها می‌پذیرند؟ به‌طور کلی عمده‌ترین این اثرات را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

تعامل چند سویه‌ی شبکه‌سازی شده

از جمله تأثیرات برجسته‌ی رسانه‌های اجتماعی نوین بر جنبش‌های اجتماعی، رشد فزاینده‌ی تعاملات و مشارکت بیش‌ازپیش افراد در فعالیت‌های جمعی است. ویژگی تعاملی بودن شبکه‌های اجتماعی باعث شده که همه‌روزه طیف گسترده‌ای از موضوع‌های متنوع به شکل آنلاین در این شبکه‌ها مطرح شود. بخشی از موضوع‌ها در مورد کارها و مسائلی است که کاربران دوست دارند در زندگی واقعی خود و در آینده نزدیک انجام دهند. گاهی اوقات این موضوع‌ها می‌توانند به فرصت‌های بزرگی مانند مشارکت در پروژه‌های سیاسی و اجتماعی منجر شوند. مصداق بارز این مشارکت سیاسی - اجتماعی را می‌توان در جریان حرکت‌های ضد دولتی در کشورهای عربی مشاهده کرد (کیریایی زاده، ۱۳۹۰: ۳۳). یکی از مهم‌ترین پیامدهای اینترنت در جنبش‌های اجتماعی، شکل دادن به‌گونه‌ای جدیدی از تعامل میان کنشگران یک جنبش است. فضای مجازی علاوه بر اینکه می‌تواند صدای رهبران و سطوح بالای جنبش را در کوتاه‌ترین زمان به سطوح پایین‌تر و به جمعیت برساند، چگونگی تعامل میان رهبران و جمعیت را نیز دچار تحولاتی چشمگیر می‌کند. اینترنت این فرصت را در اختیار جنبش قرار می‌دهد که علاوه بر رابطه متعارف از بالا به پایین و یک‌طرفه رهبران با جمعیت، رهبران و سازمان

دهندگان نیز آراء و عقاید و تقاضاهای سطوح پایینی جنبش و جمعیت را شنیده و با آنها به تعاملی دوطرفه برسند (موثقی گیلانی و عطار زاده، ۱۳۹۱: ۱۷۸-۱۷۹)؛ بنابراین، شکل‌گیری اجتماعات آنلاین و توان درگیر شدن و مشارکت هرچه بیشتر افراد در جریان مسائل مختلف و همچنین همبستگی میان آنها از خصائص بارز تعامل شبکه‌سازی شده^۱ است.

هماهنگ‌سازی و بسیج منابع^۲

جنبش‌های اجتماعی کلاسیک در گذشته به‌منظور تحقق اهداف خود، به دلیل کمبود امکانات به‌ویژه در جهت هماهنگی میان اعضاء و همچنین آموزش و اطلاع‌رسانی به آنها با مشکلات زیادی مواجه بوده‌اند؛ اما رشد و گسترش رسانه‌های اجتماعی نوین توانست در بسیار از موارد در تأمین این نیازمندی‌ها کمک شایانی نماید. از جمله توانایی شگفت‌انگیز این ابزار جدید، این است که با بهره‌گیری از رسانه‌های اجتماعی، شهروندان عادی نیز قادر به اتصال و سازمان‌دهی خود با کمترین هزینه‌ها می‌شوند و جهانیان را نسبت اعمال خود آگاه نمایند. همچنین وب‌سایت‌های رسانه‌های اجتماعی مانند فیس‌بوک، توئیتر، یوتیوب، تلگرام، اینستاگرام و وبلاگ‌های مختلف آنلاین سبب می‌شوند تا صدای افرادی که در صورت نبود آنها شنیده نمی‌شد، شنیده شود (Rohr Lopes, 2014:2). در واقع، کاهش هزینه و افزایش بهره‌وری از ظرفیت‌های بسیج و هماهنگی، یکی از ویژگی‌های اصلی شبکه‌های اجتماعی و تلفن‌های هوشمند است (Cammaerts, 2015:5). همچنین ماهیت فرامرزی فضای سایبر فرصت بسیار مغتنمی برای جنبش‌های نوظهور است که باوجود دستیابی به اهداف پیش‌بینی‌شده، امکان به دام افتادن افراد و کنترل جنبش‌ها به حداقل ممکن می‌رسد. جنبش‌ها به‌راحتی می‌توانند از هر گوشه‌ی جهان، اهداف خود را در فضای مجازی تعقیب نمایند، بی‌آنکه شناسایی شوند و حتی در صورت شناسایی نیز، مشکلات اجرایی بسیاری جهت دستگیری و مجازات آنها وجود دارد (غفاری، ۱۳۹۲: ۶۹).

ارتقای سطح کنش‌ها تا مقیاس جهانی

یکی از ویژگی‌های بارز رسانه‌ها در عصر نوین، بعد و گستره عملکرد آنها در سطح جهانی و فراسوی مرزهای جغرافیایی است. امروزه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی تمامی مرزها را

1 Networked

2 Resource Mobilization

درنوردیده و از جهان مرززدایی کرده‌اند. این مرز زدایی و کم‌رنگ کردن مرزهای سنتی، زمینه تسهیل حرکت هرچه آزادانه‌تر کالا، سرمایه و افراد را نیز فراهم می‌کند. (نورمحمدی، ۱۳۹۲:۱۴۵). در واقع، فناوری‌های اطلاعاتی، دارای مرکز و رأس نیستند و گروه‌ها و فعالان سیاسی می‌توانند از هر نقطه اتصال وارد شبکه شوند و افکار عمومی جهانی را علیه رژیم‌های اقتدارگرا بسیج کنند. اهمیت فناوری‌های نوین، به‌اندازه‌ای زیاد است که برخی از واژه تله دموکراسی^۱ یا دموکراسی از راه دور^۲ یاد می‌کنند؛ چراکه رسانه‌های نوین، پادزهر^۳ آزادی را به چهارگوشه جهان اشاعه می‌دهند و با انعکاس واقعیت‌ها و اطلاعات سیاسی و بیدارسازی سیاسی، می‌توانند به دموکراسی در سطح جهان سرعت بخشند (سردار نیا، ۱۳۸۶:۱۰۸).

در حوزه جنبش‌های اجتماعی، فضای جریان‌ها اهمیتی بیشتر از فضای مکان‌ها دارد. هرچند، بدون فضای مکان‌ها، سیاست همانند هر جزیی از زندگی انسانی ناممکن می‌شود، اما در حوزه فعالیت سیاسی و به‌ویژه جنبش‌های اجتماعی، فضای جریان‌ها تعیین‌کننده‌ترین عنصر در سه حوزه اصلی جنبش یعنی حوزه آگاهی، حوزه همبستگی و حوزه برساختن هویت است (عسگرخانی، ۱۳۹۳:۸۳)؛ چراکه آن‌ها جهانی هستند و به سراسر جهان متصل‌اند، از تجربیات دیگران یاد می‌گیرند و در واقع اغلب از این تجربیات برای مشارکت در بسیج خود الهام می‌گیرند. علاوه بر این، آن‌ها مباحثه‌ای جهانی و مستمر در اینترنت دارند و گاهی جهت راهپیمایی‌های جهانی مشترک و هم‌زمان در شبکه‌ای از فضاهای محلی فراخوان می‌دهند (کاستلز، ۱۳۹۴:۱۸۸). فناوری اطلاعاتی نوین موجب شده که رفتارهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و مذهبی ابعاد فوق منطقه‌ای یافته و اقشار مختلف در جهان از آن طریق با یکدیگر ارتباط برقرار کرده و از همفکری و حمایت یکدیگر بهره‌مند شوند (حاتمی، ۱۳۸۸:۹۹).

جذب و بسیج نیرو از سراسر جهان

جنبش‌های اجتماعی به دنبال آن هستند تا در صورت امکان حوزه‌ی فعالیت خود را گسترش دهند. این مسئله نیازمند جذب حامی یا حامیانی در سطحی وسیع‌تر از منطقه یا فضای فعالیت آن‌ها است. به همین خاطر رسانه‌های ارتباطی نوین، هم از نظر مرجعیت و هم از نظر دسترسی، به شکلی فزاینده جهانی هستند. رسانه‌ها همچنین در فراهم آوردن منابع لازم برای شکل‌گیری

1 The Democracy Trap

2 Democracy From Distance

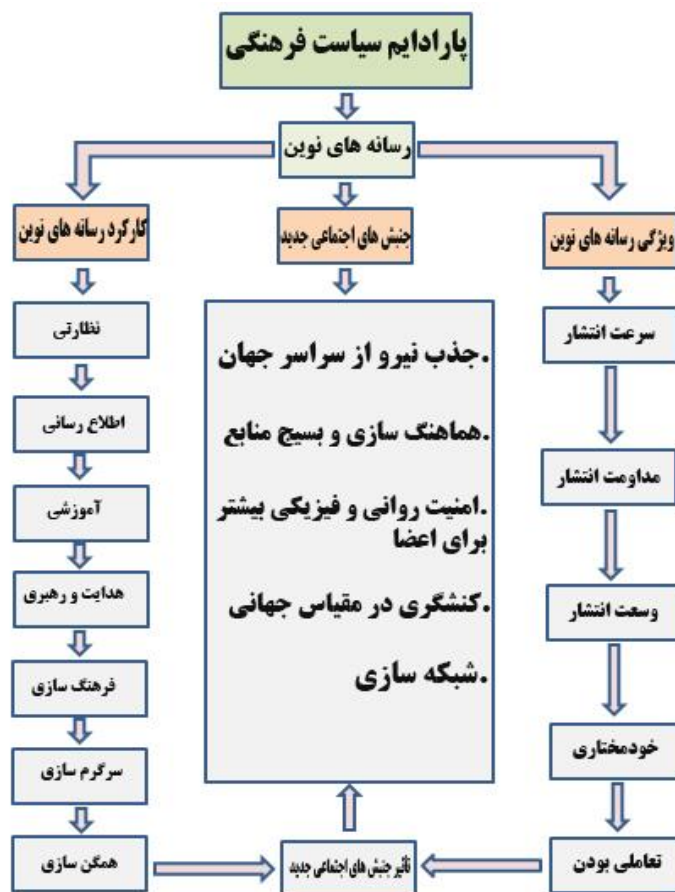
3 Antipoison

جوامع معرفتی فراملی مهاجران و فعالیت‌هایی که دارای تفکرات مشابه هستند، کمک قابل توجهی می‌کنند (صباغی، ۱۳۸۷: ۴). سازمان دهنده‌های جنبش‌های اجتماعی آنلاین قادر خواهند بود از طریق فضای مجازی به‌طور مستقیم به میلیون‌ها کاربر دسترسی پیدا کنند؛ زیرا بسیاری از موفقیت‌های جنبش‌ها به دریافت عموم بستگی دارد و این موضوع یک ظرفیت و فرصت نه تنها برای دسترسی، بلکه برای پاسخ جامع به انتقاد، مواجهه با پوشش منفی و ارائه پیام خود بدون چون‌وچرا است. یک وبسایت خوب با طراحی زیبا و اطلاعات به‌روز، به هر جنبشی مشروعیت خاصی می‌بخشد و دسترسی به مخاطب هدف را آسان می‌کند (محمدی و بیچرانلو، ۱۳۹۳: ۲۰۵). به همین خاطر حمایت جامعه مخاطبین موردنظر و حتی عضوگیری از میان آن‌ها، از جمله مسائل لازم در جنبش‌های اجتماعی - سیاسی جدید است. حال با توجه به اینکه فضای مجازی امکانات رسانه‌ای بسیار گسترده‌تر با تأثیرگذاری بسیار بیشتر را با هزینه بسیار ناچیز نسبت به دنیای فیزیکی در اختیار همگان قرار داده است، جنبش‌های اجتماعی نیز با بهره‌گیری از آن‌ها و ساخت انواع برنامه‌های تبلیغاتی چندرسانه‌ای به جلب حامی و جذب نیرو می‌پردازند (غفاری، ۱۳۹۲: ۷۰).

ایجاد امنیت روانی و فیزیکی بیشتر برای اعضای جنبش‌ها

یکی از دغدغه‌های اصلی رهبران و اعضای جنبش‌های اجتماعی لزوم مصونیت نسبت به صدمات فیزیکی و روانی در شروع، ادامه و انتهای حرکت‌های کوچک و فراگیری است که جهت نیل به مقاصد خود تشکیل می‌دهند. نگرانی از ارباب جدی دستگاه‌های نظامی و امنیتی غالباً از بسیاری از حرکت‌های اعتراضی جلوگیری کرده است. به همین خاطر فعالیت در فضای فیزیکی در بسیاری از مواقع در شروع اعتراضات مطلوب و منطقی نخواهد بود. درخور توجه است که شبکه‌های رسانه‌ای جدید نظیر تلگرام و اینستاگرام منجر به این شده که جنبش‌های اجتماعی ابتدا در سطح مجازی شکل بگیرند و سپس ادبیات جهت دهنده و تحریک‌کننده زیادی حول محور مقصد مورد نظر تولید می‌شود. به موازات این مسئله کوچ تعداد قابل توجهی از افراد به این فضا شروع می‌شود. این افراد فضای مجازی را محیطی قلمداد می‌کنند که امنیت بیشتری در راستای ابراز عقیده به آن‌ها می‌دهد. پس از اطمینان نسبت به نتیجه‌بخش بودن حرکت‌های فیزیکی اقدام به تحرک میدانی و عملیاتی می‌کنند. این جنبش‌ها غالباً با اتکا به پتانسیل‌ها و بسترهای مناسبی که رسانه‌های نوین در اختیار آن‌ها قرار داده است گروه‌هایی را تشکیل می‌دهند و بسیاری از پیغام‌ها، مرام‌نامه‌ها و همچنین زمان و مکان حرکت‌های فیزیکی

در کانال‌های شکل گرفته اطلاع داده می‌شود. نکته دیگر اینکه اکثر افراد در فضای مجازی با هویت‌های مستعار و ناشناخته فعالیت می‌کنند. رسانه‌های نوین ارتباطی علاوه بر فرصت سازی برای فعالیت و عضوگیری جنبش‌های اجتماعی جدید، سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و انتظامی را جهت کنترل و محدودسازی مخالفان با چالش جدی مواجه ساخته است؛ چراکه به دلیل فعالیت مجازی آن‌ها به راحتی قادر به دستگیری اخلاص‌گران نظم و گروه‌های چالشگر نمی‌باشند.

نمودار ۲، چگونگی تأثیر رسانه‌های نوین بر معنا و کنش جنبش‌های اجتماعی در پارادایم سیاست فرهنگی

منبع: نگارندگان

نتیجه‌گیری

امروزه سیاست‌گذاری فرهنگی امری پیچیده و چندلایه است و تحت شرایط سیاسی، اقتصادی و گسترش فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی دیگر نمی‌توان مدعی شد که اقدامات فرهنگی با هدایت و کنترل نهادی واحد صورت می‌گیرد و فارغ از اینکه چه نیت یا مقاصدی در ورای سیاست‌های فرهنگی نهفته باشد، این سیاست‌ها دارای ویژگی بی‌مانندی هستند که با مدرن شدن جوامع عجین شده‌اند؛ به عبارت دیگر، سیاست‌های فرهنگی هم دارای منطق مدرن هستند و هم از وسایل و ابزارهای مدرن برای پیشبرد مقاصدشان سود می‌جویند. یکی از ضرورت‌های جهان امروز، شناخت سیاست فرهنگی است؛ چراکه روندها و رویدادهای سیاست جهانی از رهگذر ابداعات و کنش‌های رسانه‌های نوین ارتباطی بر ساخته می‌شوند و به مدد تکنولوژی‌های نوین، هر یک از شهروندان دهکده جهانی نه یک کنشگر منفعل بلکه یک کنشگر فعال و غالب در این پارادایم تعریف می‌گردند که خود هر کدام می‌توانند هریک از کارکردهای رسانه‌های سنتی را به‌تنهایی انجام دهند. این پژوهش با بهره‌گیری از روش اسنادی-کتابخانه‌ای درصدد پاسخ به این سؤال بود که تأثیرات فرهنگی رسانه‌های نوین بر معنا و کنش جنبش‌های اجتماعی جدید کدام‌اند؟ در پاسخ می‌توان گفت که در پارادایم سیاست فرهنگی، ابزار کنترل، شکل‌دهی ترجیحات و هدایت افکار عمومی در دستان رسانه‌ها است و موضوعات عمده پارادایم در سطح جهانی، توسط رسانه‌ها به‌ویژه رسانه‌های نوین، بازتاب گسترده‌ای می‌یابند. امروزه رسانه‌های جدید، انحصارات گذشته را با برقراری انحصارات تازه و جدید پایمال کرده و سرچشمه‌های قدرت و نفوذ را از یک گروه اجتماعی به گروه‌های متکثر دیگر منتقل نموده‌اند. رسانه‌های جدید نه فقط مراکز قدرت تازه‌ای ایجاد می‌کنند، بلکه شیوه‌های فکری و ارتباطی نوینی را به وجود می‌آورند که آفریننده درک و برداشت‌های نو و ویژه‌ای در تمام زمینه‌های زندگی و مظاهر آن، از جمله سیاست، اقتصاد، فرهنگ و امثال این‌ها هستند. در پرتو گسترش وسایل ارتباطی نوین، مفاهیم و شکل سیاست جهانی تغییر محسوسی پیدا نموده و الگوی جدیدی از سیاست ظهور یافته است. رسانه‌های نوین ضمن دارا بودن ویژگی‌هایی نظیر وسعت، سرعت و مداومت انتشار به همراه با خودمختاری، غیر حاکمیتی بودن و تعاملی بودن دارای کارکردهای مهمی از جمله نظارتی، اطلاع‌رسانی، آموزشی، هدایت و رهبری، فرهنگ‌سازی، سرگرم‌سازی، هویت‌بخشی، روایتگری و همگن‌سازی هستند. همین ویژگی‌ها بستر مناسبی را برای جنبش‌های اجتماعی فراهم ساخته است که با صرف هزینه‌ی

کمتر و امنیت فیزیکی و روانی بیشتر تحرکات خود را در جهت نیل به اهداف مطمح نظر شروع کنند. لذا میان رسانه‌های نوین و جنبش‌های اجتماعی نوین ارتباط تنگاتنگی وجود دارد. مسائلی از جمله تعامل چند سوپه‌ی شبکه‌سازی شده، هماهنگ‌سازی و بسیج منابع، ارتقای سطح کنش‌ها تا مقیاس جهانی، جذب و بسیج نیرو از سراسر جهان و ایجاد امنیت روانی و فیزیکی بیشتر برای اعضای جنبش‌ها از زمره قابلیت‌های جدیدی است که رسانه‌های نوین در اختیار جنبش‌های اجتماعی نوین قرار داده است.

منابع

- استیونس، نیک (۱۳۸۴). رسانه‌های جدید و جامعه اطلاعاتی: (شیلر، ویرلیو و فمینیسم سایبر). ترجمه: پیروز ایزدی. فصلنامه رسانه. تابستان ۸۴. شماره: ۶۲.
- اردستانی، علی (۱۳۹۳). *بنیادهای نظری علم سیاست*. تهران، نشر قومس.
- بابایی، محمود و فهیمی‌فر، سپیده (۱۳۹۲). «ویژگی‌های رسانه‌های نوین والگوهای ارتباطی». فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات. شماره: ۹۶.
- پیترز، دوره‌ام (۱۳۸۹). «نقش رسانه‌ها در دنیای امروز و فردا (چالش‌ها و چشم‌اندازها)». ترجمه: محمدمهدی لیبی، ماهنامه علمی تخصصی صدای جمهوری اسلامی ایران. شهریور. شماره: ۵۱، سال هشتم.
- تافلر، آلوین (۱۳۷۰). *جابجایی در قدرت دانایی و ثروت و خشونت در آستانه قرن بیست و یکم*. ترجمه شهیندخت خوارزمی. چاپ اول. جلد دوم. تهران: مترجم.
- حاجی محمدی، علی و بیچرانلو، عبدالله (۱۳۹۳). *رسانه‌های نوین و تحولات بین‌المللی*. چاپ اول. نشرقم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صداوسیما.
- حاتمی، محمدرضا (۱۳۸۸). «جایگاه رسانه در جهان عرب با تأکید بر اینترنت». فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی. زمستان ۸۸. شماره چهارم.
- ۸. دادگران، سیدمحمد (۱۳۹۲). *مبانی ارتباطات جمعی*. چاپ نوزدهم. نشر تهران: فیروزه.
- درودی، فریبرز (۱۳۸۷). «تأثیر رسانه در ساختار قدرت». *مجله کتاب ماه کلیات*. خرداد ۸۷. شماره ۱۲.
- رحمان زاده، سیدعلی (۱۳۸۹). «کارکرد شبکه‌های اجتماعی مجازی در عصر جهانی شدن». فصلنامه مطالعات راهبردی جهانی شدن، ش ۱
- سورین، ورنر جی و تانکارد، جیمز دبلیو (۱۳۹۲). *نظریه‌های ارتباطات*. ترجمه: علیرضا دهقان. چاپ ششم. نشر موسسه انتشارات دانشگاه تهران.
- ساروخانی، باقر (۱۳۹۴). *جامعه‌شناسی ارتباطات (اصول و مبانی)*. چاپ سی‌ام. نشر تهران: اطلاعات.
- ساروخانی، باقر (۱۳۹۱). *جامعه‌شناسی نوین ارتباطات (رسانه‌ها در جهان امروز)*. چاپ اول. نشر تهران: اطلاعات.
- سردارنیا، خلیل‌الله (۱۳۸۶). «آثار سیاسی فناوری‌های تازه ارتباطی - اطلاعاتی». فصلنامه اطلاعات سیاسی-اقتصادی. بهمن و اسفندماه ۸۶. شماره ۲۴۵ و ۲۴۶.
- شکرخواه، یونس (۱۳۷۹). *تکنولوژی‌های ارتباطی و جامعه اطلاعاتی*. چاپ اول. تهران: انوشه.

- شومیکر، پاملا جی و دی ریس، استیفن (۱۳۹۳). *انتقال پیام تئوری‌های تأثیرات موجود بر محتوای رسانه*. ترجمه مجید سرابی، اردشیر زابلی زاده و افخمی حسینعلی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها.
- صباغی، علی (۱۳۸۷). *جهانی‌شدن و جنبش‌های اجتماعی*. به اهتمام: جان گودری- میشل کندی- مایر زالد. ترجمه و گردآوری علی صباغی. مرکز ملی مطالعات جهانی‌شدن، تهران: فخراکیا. چاپ اول.
- عیوضی، محمدرحیم (۱۳۸۸). «مدیریت رسانه‌ای و مهندسی افکار عمومی». مجله مطالعات تربیتی و روانشناسی، پاییز ۸۸. شماره ۳۶
- عسگرخانی، ابومحمد؛ قربانی، فاطمه؛ حلال خور، مهرداد (۱۳۹۳). «نقش رسانه‌های اجتماعی و شبکه‌سازی در انقلاب ۲۵ ژانویه مصر و بحران‌های پس‌از آن». فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال سوم. پاییز ۹۳، شماره ۱۰.
- غفاری، جلال؛ دهقانی محمدآبادی، محمدصادق؛ نجارزاده، محمدرضا (۱۳۹۲). «نقش رسانه‌های مجازی و شبکه‌های اجتماعی در بیداری اسلامی، مطالعه موردی انقلاب تونس». فصلنامه مطالعات بیداری اسلامی. بهار و تابستان ۹۲، سال دوم. شماره ۳.
- فولادی، محمد (۱۳۹۱). «چیستی رسانه باتاکید بر رسانه دینی». فصلنامه معرفت فلسفی. تابستان ۹۱، سال نهم. شماره: ۳۶.
- قاضی‌زاده، علی‌اکبر (۱۳۸۱). «تأملی در رسانه فراگیر ماهواره هجوم اطلاعات بی‌اعتنا به مرزها». فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی. تابستان و پاییز ۸۱. شماره ۳۰ و ۳۱.
- کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۰). *عصر اطلاعات، اقتصاد جامعه و فرهنگ (قدرت هویت)*. ترجمه: حسن چاوشیان. انتشارات طرح نو. جلد دوم.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۹۴). *شبکه‌های خشم و امید: جنبش‌های اجتماعی در عصر اینترنت*. ترجمه: مجتبی قلی‌پور. چاپ دوم. تهران: مرکز.
- ۲۵. کبریایی زاده، حسین (۱۳۹۰). «نقش شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری تحولات سیاسی و فرهنگی با تمرکز بر امواج بیداری اسلامی در خاورمیانه». فصلنامه روابط فرهنگی. مهر ۹۰. شماره ۱،
- ۲۶. موثقی گیلانی، احمد؛ عطار زاده، بهزاد (۱۳۹۱). «نقش و تأثیر فضای مجازی بر جنبش‌های اجتماعی؛ مطالعه موردی مصر». فصلنامه پژوهش‌نامه علوم سیاسی. تابستان ۹۱، شماره ۲۷،
- ۲۷. مک لوهان، مارشال (۱۳۷۷). *برای درک رسانه‌ها*. ترجمه: سعید آذری. چاپ اول. تهران: مرکز تحقیقات، مطالعات و سنجش برنامه‌ای صداوسیما.
- ۲۸. معتمدنژاد، کاظم (۱۳۹۴). *وسایل ارتباط جمعی*. چاپ دهم. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

- ۲۹. نش، کیت (۱۳۹۴) جامعه‌شناسی سیاسی معاصر: جهانی‌شدن، سیاست، قدرت. ترجمه محمدتقی دلفروز. تهران: کویر، چاپ سیزدهم
- ۳۰. نورمحمدی، مرتضی؛ محمدی، رقیه (۱۳۹۲). «نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در انقلاب مصر». فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی. شماره چهاردهم. بهار، ۹۲
- ۳۱. هاموند، فیلیپ (۱۳۹۰). رسانه، جنگ، پست‌مدرنیته، ترجمه علیرضا آرزو، تهران، نشر ساقی.
- Buckingham, David. (2003). Questioning The Media: A Guide For Students. Publisher: Unesco. Pp:
- Cammaerts, Bart. (2015). Social Media And Activism, The International Encyclopedia Of Digital Communication And Society. Pp. 1027-1034
- Rohr Lopes, Amandha. (2014). The Impact Of Social Media On Social Movements: The New Opportunity And Mobilizing Structure. Creighton University
- Touraine, A. 1981: The Voice And The Eye: An Analysis Of Social Movements. Cambridge University Press: Cambridge.
- Williams, R. 1976: Keywords. Fontana: London.
- Melucci, A. 1989: Nomads Of The Present: Social Movements And Individual Needs In Contemporary Society, Edited By John Keane And Paul Mier. Hutchinson Radius, London.
- Pisani, Francis (2010), Best Story, Not The Biggest Bomb' - How To Fight The Terror Networks, Available At:
[Http://www.francispisani.net/2002/06/Best_Story_Not_.html](http://www.francispisani.net/2002/06/Best_Story_Not_.html) (Access On May 17 2019)